

СУЧАСНА ОСВІТА РОСІЇ: БЮРОКРАТИЧНА СКЛАДОВА ЯК ФАКТОР ДЕГРАДАЦІЇ

Війни, санкції, витрати на утримання анексованих територій, вимивання бюджетних грошей через корупційні схеми – усе це забирає (або ж не додає) величезні кошти в бюджет Російської федерації. Відповідно, влада намагається суттєво скоротити та більш суворо контролювати *витрати* на певні види діяльності в межах державного сектору. Серед найголовніших претендентів на незavidну роль жорстко контрольованої сфери сьогодні в Росії є освіта (як середня, так і вища).

Варто назвати також *ідеологічні та загальнокультурні причини* такої ситуації: 1) в Росії з давніх часів існує традиція зверхнього, навіть презирливого ставлення до інтелігенції; 2) «дуже розумні» не потрібні державі, де право думати монополізує держава (в особі її керівника); 3) люди розумні – це люди з критичним мисленням, і вони найчастіше потрапляють в ряди опозиції; 4) освіта на сьогодні не є соціальним ліфтом, тобто вона практично не впливає на кар'єру, фінансове становище тощо; 5) падає рівень зацікавленості в якісній освіті – студенти просто хочуть отримати диплом, тобто папірець; 6) загальна криза культури вилилася у кризу моралі, грамотності, загальної ерудиції, мови (різко збільшила кількість людей, які не можуть зв'язати три слова, не використовуючи інвективи на кшталт «мату», хоча відповідний стиль спілкування є традиційним для Росії, починаючи з першої половини ХХ ст.)...

Також *система правління* в Росії передбачає керування «зверху до низу» при майже повній відсутності зворотного зв'язку та моніторингу результатів відповідного керування. В *особистісному плані* люди, які потрапляють на гору потестарної ієрархії (зокрема в системі освіти), відбираються за принципом, який Тамара Ейдельман, заслужений вчитель Росії, назвала принципом «негативного відбору» [5]. Вона вважає цей принцип закономірним наслідком збільшення *формальних вимог* до особи управлінця у сфері освіти [Там само]. Творча людина, яка займається саморозвитком, створює креативні проекти і шукає нові форми викладання, просто не буде витрачати час на нікому не потрібні формальності заради кар'єри. Відповідно така людина нізащо не попаде у когорту управлінців.

Та справа не тільки в тому, що кількість формальних вимог збільшується до директорів шкіл чи ректорів закладів вищої освіти. Кожна підзвітна міністерству освіти ланка отримує таку кількість вимог, схем, таблиць, критеріїв, форм, звітів та інших паперів, що виконання бюрократичної частини роботи (необхідної частки будь-якої сучасної діяльності) *витісняє та практично знищує живу роботу з учнями та студентами*. При цьому майже кожний керівник намагається частину своєї роботи перекласти на підлеглих, бо: 1) він фізично не встигає все зробити; 2) має можливість використати свій владний ресурс через неможливість дієвої та відкритої «критики знизу». Суб'єктам нижчої ланки перекладати нема на кого, і вони страждають від бюрократії більше за всіх.

Також різко збільшилася кількість усіляких довідок, які має надати освітянин для того, щоб бути допущеним до роботи. Якщо в Україні вимагають лише довідку про стан легень (і це цілком зрозуміло в контексті збільшення кількості хворих туберкульозом), то в Росії окрім цієї довідки ще треба на початку нового навчального року вистояти черги в наркологічному та психоневрологічному диспансерах, щоб отримати папірець про відсутність відповідних захворювань (цікаво, з пана Жеріновського вимагали такі довідки чи це не стосується депутатського корпусу?). В деяких закладах вимагають кожного року *повне медичне обстеження* в межах однієї поліклініки. А ще потрібна довідка про відсутність судимості. До того часу, як освітянин, який працює за наказом, ці довідки не надасть (а довідка про відсутність судимості в Росії робиться приблизно місяць), він працює без заробітної плати – виконує свої обов'язки безкоштовно [1]. Також дуже хвилює директорів та ректорів довжина спідниці (чітко прописано кількість сантиметрів від коліна) [Там само]. Щось подібне було в СРСР, але там перевіряли за допомогою лінійки довжину шкільного плаття в учениць, а не у вчительок.

На сьогодні, як висловилася вище згадувана Т. Ейдельман, *російська освіта замордована та майже повністю знищена бюрократичною «вертикаллю»*. Ситуація настільки стала кризовою, що навіть міністр освіти Забайкальського краю Андрій Томскіх в інтерв'ю 30 жовтня 2019 року заявив, що система освіти в Росії «задыхається від бюрократії» [7]. Та «Quod licet Iovi, non licet bovi» (з лат.: «Що дозволено Юпітеру, не дозволено бику»). Значно раніше (у 2015 році) про цю проблему заявив професор Європейського університету у Санкт-Петербурзі Іван Курілла,

який в докладі для Russian Analytical Digest пише про «головну чуму російської освіти» – всезагальну бюрократизацію. Для нього цей виступ закінчився, м'яко кажучи, не дуже добре. Він втратив свою роботу, тобто його не провели за конкурсом, який просто не оголосили, не зважаючи на те, що студенти університету, де він працював, зібрали 17 тисяч підписів на його захист [4].

Слово «бюрократія» франко-грецького походження, воно утворено від «bureau» – бюро, канцелярія та грецького слова: κρῆτος – сила, влада, панування. Йдеться про особливу форму влади, коли вона стає самодостатньою та непідконтрольною, що відбувається у різних авторитарних, тоталітарних та неототалітарних структурах. *Бюрократія завжди є формою виходу управлінських функцій за межі реальних потреб тої сфери, якою наразі керують* [6, 241].

Якщо бюрократія в політичному аспекті є свідченням посилення та безвідповідальності влади, в соціальному – ознакою відчуження влади від народу, в організаційному – підміною формальними видами робіт самої роботи, її змісту, то в моральному аспекті відбувається жахлива деформація моральної та правової свідомості, в наслідок якої люди звикають замість роботи подавати звіти про цю, нібито виконану роботу. А як інакше, якщо часу на саму роботу вже не залишається?! Симулякри освіти замінюють саму освіту. І тоді виходить, що скорочення коштів та контроль за відповідним скороченням у сфері освіти призводить до марної витрати майже усіх коштів, тобто досягається протилежна до запланованої мета.

Та найстрашнішим є те, що бюрократія здійснює тотальний процес дегуманізації та деперсоналізації життя людини, руйнування його особистості [6, 244]. Така людина (вчитель, викладач) не тільки існує в межах зруйнованого власного життя, – вона не може це існування відтворювати (а інакше вона вже й жити не може, якщо не відтворює відчуження), не руйнуючи життя інших (учнів, вихованців, студентів та своїх колег або підлеглих). Накопичення негативної енергії відповідних практик рано чи пізно призводить до кризи (хвороби, смерті) або вибуху (місцевого або більш загального значення).

Більшість росіян сьогодні розуміють деякі негативні аспекти бюрократії, але шляхи її подолання вони бачать (знову ж) в межах тої самої авторитарної системи з цілими секторами неототалітарних практик. Зокрема основні надії на подолання бюрократії вони покладають на... голову держави: в якості головного суб'єкта

суспільного контролю за діяльністю бюрократії 43 % респондентів, яких опитували з цього приводу назвали президента Росії [3]. Також спрацьовує стара радянська схема перекласти усі недоліки, які викликають обурення населення, на роботу *низових ланок* освіти. Мовляв, це вони, низові бюрократи в усьому винні. Зокрема, міністр освіти Росії Васильєва запевнила вчителів та викладачів, що ті *регіональні чиновники*, які будуть збільшувати бюрократизм в освіті, будуть покарані [8]. Тобто уся відповідальність перекладається на місцевих чиновників, а центральна влада залишається, як завжди, поза відповідальністю.

У результаті відповідних процесів освітяни не мають часу і сил на повноцінне спілкування із учнями та студентами. Ціле покоління молоді виявляється відчуженим від нормальних комунікацій в межах освіти – надто важливої ланки соціалізації, щоб не піклуватися про її якість, яка може рикошетом вдарити по майбутньому народу і країни. Та що з цього нам, українцям? Хай там собі розкладаються? ...аби ми не повторювали їхні трагічні помилки...

Використані джерела

1. Архипова Александра. Бюрократы боятся сифилиса. О бюрократии в российском высшем образовании и науке. https://www.gazeta.ru/science/2014/08/29_a_6194521.shtml
2. Бесправные учителя и бессмысленная бюрократия. Народное интервью о школьном образовании. <https://people.onliner.by/opinions/2019/07/01/narodnoe-6>
3. Бюрократия и власть в новой России: позиции населения и оценки экспертов. https://www.isras.ru/analytical_report_bureaucracy_7.html
4. Бюрократия в образовании должна уйти в прошлое! <https://pedsovet.org/beta/article/burokratia-v-obrazovanii-dolzna-ujti-v-prosloe>
5. Задорожный Александр. «Маразма все больше и больше, в невероятных количествах». Заслуженный учитель Тамара Эйдельман: как бюрократия убивает образование и будущее страны. https://www.znak.com/2018-04-04/zasluzhennyu_uchitel_tamara_eydelman_kak_byurokratiya_ubivaet_obrazovanie_i_buduchee_strany
6. Евдокимов И.А. Бюрократия и отчуждение от процесса управления. Вестник ТвГУ. Серия «Экономика и управление». 2017. N 4. С. 237–245.
7. Министр образования Забайкальского края Андрей Томских в интервью ИА «Чита.Ру» заявил, что система образования в России задыхается от бюрократии. <https://www.chita.ru/news/137289/>
8. Министр просвещения РФ признала «страшную бюрократию» в образовании. <https://regnum.ru/news/society/2656314.html>